

1. Конституція України. Наук.-практ. коментар / редкол. : В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл., і доповн. – Харків : Право, 2011. – 1128 с.

2. Про інформацію. Закон України у редакції від 16.09.2019 № 2657-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> .

3. Про основи національної безпеки України. Закон України у редакції від 30.11.2017 № 964-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

4. Про національну безпеку України. Закон України у редакції від 21.06.2018 № 2469-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> .

УДК 330.8(477)''1648/179'':303.4''192''

**Фицик І.Д., к. філос. н., доц.
Фицик Л.А., к. істор. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини**

ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ 20-Х РР. ХХ СТ. ПРО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті розглядається стан вивчення питань соціально-економічної історії української гетьманської держави у радянських історико-економічних дослідженнях 20-х рр. ХХ ст. Акцентовано увагу на умовах, у яких вони відбувалися. Виділені основні центри соціально-економічних досліджень Гетьманщини, їх представники та праці. Виявлено, що дослідження українських радянських істориків-економістів, які охоплювали усі сфери функціонування економіки Лівобережної України у такий важливий державотворчий період як друга половина XVII – остання третина XVIII ст., коли зароджувалися та функціонували її економічні та політичні інституції, мають стати надбанням світової історико-економічної науки та заслуговують на всебічне вивчення.

Ключові слова: *соціально-економічна історія, українська гетьманська держава, історико-економічні дослідження, центри соціально-економічних досліджень, Лівобережна Україна XVII XVIII ст., українські історики-економісти.*

The article deals with the study of socioeconomic history of Ukrainian Hetman state in Soviet historical and economic researches in the 20s of the XXth century. Special attention is paid to the conditions in which they occur.

The basic centers for socioeconomic researches of Hetman state, the representatives and their writings were determined. One can conclude, that the researches of the Soviet Ukrainian historians did not lose the scientific value and became a heritage of the world historical and economic science and deserve comprehensive study. They covered all the function fields of the economy of Left-bank Ukraine during the important state-building period of latter half of the XVII th. – the last third of the XVIII th. century, the period when economic and political institutions emerged and functioned in Ukraine.

Key words: *socioeconomic history, Ukrainian Hetman state, historical and economic researches, centers for socioeconomic researches, Left-bank Ukraine of the XVII th. –XVIII th. centuries, Ukrainian historians and economists.*

Постановка проблеми. Історико-економічні дослідження, що набувають все більшого поширення у провідних країнах світу, переконливо доводять актуальність постійного переосмислення минулого для подальшого удосконалення новітньої економічної теорії, опанування якої є головною складовою сучасного наукового пошуку українських економістів. Разом з тим, досвід цього пошуку в останні десятиліття, суперечливі підходи до форм сучасної економічної парадигми трансформаційного періоду засвідчують необхідність всебічного опанування не тільки світовим, але й вітчизняним досвідом розвитку наукової економічної думки з усіма її особливостями. Тільки їх урахування дозволить творчо використати визначені здобутки українських економістів минулого та одночасно позбутися рецидивів традиційних, передусім часів командно-адміністративної системи, уявлень.

В умовах розбудови української державності, яка нині переживає складні часи, пов'язані з війною та кризовими явищами в економіці, особливий інтерес становить вивчення соціально-економічних процесів в українській гетьманській державі середини XVII – останньої третини XVIIIст. Це зумовлює актуальність комплексного системного аналізу еволюції історико – економічної думки в Україні на різних історичних етапах, виявлення та обґрунтування найбільш перспективних її здобутків. Такого роду дослідження дозволять у майбутньому реконструювати і відтворити цілісний процес і в економічній історії України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед українських вчених-економістів, що зверталися у своїх працях до окремих аспектів історико – економічної думки в Україні у 20-ті рр. XX ст. є відомі українські вчені С. Злупко, Л. Горкіна, А. Гриценко, Л. Корнійчук, П. Леоненко, В.Фещенко, Р. Васильєва, Б. Базилевич, та ін. дослідники.

Внесок окремих представників історико – економічної думки зазначеного періоду, зокрема О.П. Оглоблина та М. Є. Слабченка, у дослідження історії народного господарства України, міститься у працях С.Водотики, В. Світличної та А. Шевчук.

Соціально-економічну історію Лівобережної України XVII – XVIII ст. у працях ранньої радянської доби досліджувала Т. Литвинова.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Разом з тим, соціально-економічні проблеми розвитку України більш ґрунтовно досліджували не економісти, а історики. Недостатнім в економічній науці є вивчення, зокрема, соціально – економічної історії нашої держави у такий важливий державотворчий період як друга половина XVII – остання третина XVIII ст., коли зароджувалися та функціонували її економічні та політичні інституції. Вимагають більш ґрунтовного дослідження питання стану та основних напрямів історико – економічних досліджень української гетьманської держави у період радянської та пострадянської доби.

Метою статті є дослідження стану вивчення питань соціально-економічної історії української гетьманської держави XVII – останньої третини XVIII ст. в українських радянських історико-економічних дослідженнях 20-х рр. XX ст., виділення їх основних центрів, представників, та праць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шлях, який випав на долю економічної науки в Україні у XXст. був сповнений суперечностей і трагізму. З перемогою Радянської влади правлячий режим наполегливо прагнув нав'язати суспільству комуністичні доктрини, тому чимало українських дослідників були змушені емігрувати, а ті, що залишилися на Батьківщині, були позбавлені можливості займатися науковими дослідженнями.

Найбільш трагічними стали 30-і роки XX ст., було знищено багато надрукованих або підготовлених до друку праць. Саме відтоді починається відрізок часу, який тривав до першої половини 50-х рр. Його характерною рисою стає поступове поглиблення класового підходу, догматизм, перекручування фактів. Найбільш болюче це відбилося на стані розробки української економічної історії саме XVII- XVIII ст., оскільки в радянській історіографії закладалася офіційна концепція національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Разом з тим у 1920 – ті роки були створені певні умови для українського національно-культурного відродження, а політика українізації в цілому сприяла подальшому розвитку досліджень з економічної історії. Однак, фахівців з історії народного господарства в Україні бракувало, і Радянська влада змушена була спиратися на дореволюційний кадровий потенціал, одночасно прискорено готуючи вчених-марксистів [6, с. 24].

Слід зазначити, що саме у цей період плідно розвиваються спеціальні та прикладні галузі економічної науки. Розвідки з історії народного господарства України здійснили К. Воблий, Д. Бованенко, М. Слабченко,

М.Тищенко, О. Оглоблин, Н. Полонська – Василенко, П. Клепацький, Д.Наумов [6, с. 21].

У Радянській Україні після перемоги Радянської влади було декілька центрів історико-економічних досліджень, став формуватися соціально-економічний напрям в економічній науці (за тодішньою радянською термінологією його називали новою революційною школою історії), представлений, зокрема, такими його лідерами як О. Оглоблин та М.Слабченко [10, с. 221].

Головним центром соціально-економічних досліджень зазначеного періоду був Київ, зокрема ВУАН з її численними установами. Науково-дослідницьку роботу продовжувало декілька ідеологічно-наукових центрів, які, досліджували проблеми економічної та політичної історії України.

Перший очолював М. Грушевський. Його учні Микола Ткаченко та Сергій Шамрай працювали насамперед у галузі соціально-економічної історії Лівобережної України, досліджуючи, зокрема історію селянства України переважно XVII-XVIII століть [22; 26].

Другим центром, де проводилися студії з історії господарства Гетьманщини у Києві, була кафедра історії українського народу ВУАН. У двадцяті та на початку тридцятих років її очолював академік Дмитро Багалій, котрий розділив свою серйозну наукову та організаційну діяльність між Харковом та Києвом. У ВУАН у Києві під головуванням Багалія існувала Комісія соціально-економічної історії України XVII – XIX століть, членами якої було багато істориків з Києва та інших міст. Окрім академіка Багалія, її постійними членами були О. Оглоблин (керівник комісії) та Н. Полонська-Василенко (вчений секретар комісії), які також співпрацювали з Харківським науково-дослідним інститутом історії української культури Д. І. Багалія. Основна увага дослідників центру зосереджувалась на питаннях історії промисловості України та історії української економічної думки [3, с. 126].

Найбільш продуктивним у царині економічної історії української гетьманської держави дослідником став його представник, випускник Київського університету та його професор у 1921–1943 рр., а згодом, під час еміграції, професор Українського Вільного Університету у Празі та Мюнхені (з 1944 р.) Олександр Оглоблин (1899-1992). Творчий доробок ученого на ниві економічної історії України нараховує майже 100 праць – монографій, підручників, статей та рецензій.

Ще у студентські роки дослідник пройшов фаховий вишкіл під опікою фундатора Київської історико – економічної школи, знаного вченого М.Довнар – Запольського і з самого початку наукової діяльності зрозумів необхідність вироблення нової концепції і схеми історії України з орієнтацією переважно на історико – економічну і меншою мірою історико-політичну тематику. Тому зрозумілим є дослідницький інтерес

вченого переважно до вивчення соціально-економічної історії України XVII – XIX століть, зокрема історії промисловості, торгівлі та транзитних операцій [4, с.9].

Серед його опублікованих монографій найважливішими є «Нариси історії української фабрики. Мануфактура в Гетьманщині» та «Нариси історії української фабрики. Передкапіталістична фабрика» (Київ, 1925) [13; 14]. На основі останньої дослідник у 1926 р. в Одесі успішно захистив дисертацію, за що йому першому в Україні було присуджено ступінь доктора історії української культури [12, с. 60].

Слід згадати також праці дослідника з окремих питань історії промисловості Гетьманщини: «Рабочие на Топальской мануфактуре в 1771 году» в VI–VII томах «Архива истории труда в России» (Петроград, 1923); «Архів Києво-Межигірської фабрики» у IX томі «Записок Історично-Філологічного Відділу ВУАН» (Київ, 1926); «До історії будницької промисловості України за часів Хмельниччини» у X томі там же (Київ, 1927); третій (хронологічно другий) том історії української промисловості, що має назву «Українська кріпацька фабрика XVIII – XIX ст.», який був надрукований у 1931, однак не отримав дозволу на розповсюдження та був знищений.

У двадцяті роки у Києві працював семінар з історії української економіки (разом з архівним семінаром) під керівництвом О. Оглоблина, що був науково-дослідним центром соціально-економічної історії України.

У семінарі працювали й науковці, які досліджували актуальні питання економічної історії періоду Української гетьманської держави, серед яких були й історики-економісти :

Дмитро Бованенко, член Комісії з вивчення соціально-економічної історії України XVIII – XIX ст. при ВУАН, який вивчав соціально-економічну політику Гетьманщини та історію економічних ідей;

Кіндрат Кушнірук – історію промисловості України (зокрема і Лівобережжя) у XVI -XVII ст.;

Микола Тищенко, член Комітету з вивчення соціально-економічної історії Лівобережної України, сферою дослідження якого була переважно економічна історія України XVIII ст. [23].

Проте більшість наукових праць семінару не були опубліковані.

Третім центром дослідження соціально-економічної історії Лівобережної України другої половини XVII – XVIII ст. у двадцятих – на початку тридцятих рр. була Комісія для вивчення звичаєвого права ВУАН, очолювана академіком М. Василенком (функціонувала у 1919-1930-роках у рамках соціально-економічного відділу Всеукраїнської академії наук).

Микола Василенко представляв старе покоління українських істориків та працював у двадцяті роки переважно над історією українського права. Окрім М. Василенка та М. Є. Слабченка, до складу комісії входили молоді учні та колеги М. Василенка, серед яких був С. Іваницький – Василенко.

Історик права, випускник Київського університету у 1908 р. Сергій Іваницький-Василенко (1883-1984) досліджував економіко-правові аспекти шляхетського землеволодіння після 1654 р. У «Працях Комісії для виучування історії західно-руського та українського права» у 1925 р. він вмістив розвідку «Державське землеволодіння польської шляхти в Гетьманщині» [16], яка, на думку сучасного дослідника соціально-економічної історії Лівобережної України другої половини XVII ст. П.Пирога «мала важливе значення для вивчення старшинського землеволодіння окремих представників польської шляхти, що залишились в межах козацької держави» [15, с. 6].

Її автора цікавили питання, зокрема, скільком шляхтичам пощастило повернути тут собі давні маєтки та чи мала шляхта право ними розпоряджатися. Якоїсь особливої ваги, відмінної в від загально – державного землеволодіння шляхетське землеволодіння, – на думку дослідника, – не мало. Старшинське землеволодіння мусіло пройти стадію умовного і дочасного користування маєтностями за військові заслуги [16, с. 171].

Отже, С. Іваницький-Василенко сконцентрував увагу на вивченні рангового (більш відомого у Західній Європі у часи середньовіччя під назвою бенефіціального) землеволодіння козацької старшини, його розмірах та процесах еволюції у феод. У шляхетському землеволодінні автор не вбачає вільне розпорядження шляхти своїми маєтностями, не відділяє шляхетське землеволодіння від загальнодержавного. Він робить висновки, що розміри державського (рангового) землеволодіння шляхти на Гетьманщині були не такі великі, а процес засимілювання шляхетського землеволодіння старшинським на початку XVIII століття ще не закінчився [16, с. 179].

Іншим центром всеукраїнських соціально-економічних досліджень у 20-30 рр. був Харків. До складу Науково-дослідного інституту академіка М.Багалія входили не тільки більшість харківських істориків, але й чимало істориків з Києва (О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко), Одеси (М.Слабченко), Ніжина (М. Петровський) та ін.

Головною працею М. Багалія цього періоду став «Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті» (Харків, 1928).

До складу співробітників інституту входив один з найвизначніших дослідників соціально-економічного устрою Лівобережної України XVIII ст., випускник Харківського університету (1909 р.), учень Миколи Багалія професор Віктор Барвінський. Він вивчав історію промисловості Лівобережної України та державні фінанси Гетьманщини, опублікувавши статті «Замітки до історії мануфактури в Лівобережній Україні XVIII ст.» [2] та «До питання про індукту та евекту в Гетьманщині» [1].

У двадцятих роках розгорнув широку діяльність Одеський центр історичної науки, очолюваний Михайлом Слабченком. М. Є. Слабченко

(1882–1952), випускник Одеського (Новоросійського) університету та Санкт-Петербурзької військово-юридичної академії, професор Одеського університету (пізніше інституту народної освіти), завідувач кафедри історії України (1919–1929), дійсний член Академії наук України (з 1929), розпочав свою наукову кар'єру до 1917 р. Дослідження історії українського права періоду Гетьманщини, які проводив історик ще з початку ХХ ст., тісно перепліталися з глибоким вивченням ним історії господарства.

З 1922 р. почала виходити серія хронологічно й тематично пов'язаних між собою монографій під загальною назвою «Організація господарства України від Хмельниччини до світової війни», яка принесла йому наукову славу, і за яку йому було присуджено ступінь доктора наук [18, 19, 20, 21].

Метою досліджень було відтворення історії української економіки від часів Хмельницького до Першої світової війни.

У них містився досить широкий фактичний матеріал про розвиток різних форм землеволодіння козацької старшини, промисловості, торгівлі, грошової системи.

Вже у першому томі праці під назвою «Землеволодіння та форми сільського господарства Гетьманщини» дослідник зазначає, що в результаті Визвольної війни середини XVII ст. на зміну землеволодінню польських магнатів та шляхти прийшло землеволодіння козацької старшини і на основі гетьманських універсалів представники козацької верхівки одержували землю у вигляді платні за службу в козацькому війську [19, с. 22; 15, с. 6].

У центрі уваги дослідника концентрація старшиною селянських та козацьких земель та політика гетьманського та царського урядів щодо закріпачення. В цьому сенсі М. Слабченко трактує закріпачення як одну з форм первісного нагромадження капіталу, який старшина вкладає в інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва, торгівлю, промисловість [3, с. 121].

На думку українського історика П. Федоренка, роботи М. Слабченка «...в цілому треба розглядати як першу спробу дати на ґрунті історико-матеріалістичного методу аналіз економічного і юридичного ладу України» [25, с. 25].

Серед провінційних центрів досліджень соціально-економічної історії української гетьманської держави найвищого рівня досяг Ніжин. Одним з найяскравіших представників ніжинської історичної школи першої третини ХХ століття був Анатолій Єршов (1897-1938).

Серед історично-економічних праць Єршова найбільше на увагу заслуговують нариси з історії цехів, грошового обігу та ціноутворення на Лівобережній Україні у XVII-XVIII ст. [7; 8; 9].

Однак, уже на початку 30-х рр., в умовах зростаючого тоталітаризму, напрями економічної науки, альтернативні офіційному, перестали існувати.

Збереглися вони і набули розвитку лише в еміграційних колах науковців [11, с.180]. Це стосувалося і соціально-економічних досліджень насамперед періоду української державності XVII – XVIII ст. [5, с. 30].

Наприкінці 20-х і в 30-ті роки розпочинаються гоніння на видатних істориків старої дореволюційної школи, усі вони у цей час були репресовані Радянською владою. Було знищено багато надрукованих або підготовлених до друку праць. Так, ще наприкінці 20-х рр. XX ст. припинено видання 5-томної праці М. Слабченка «Організація господарства України...» [4, с. 15].

Влада перейшла у наступ на рештки «буржуазної науки» і саме у цей час розрив спадковості став домінуючою рисою історико-економічних досліджень в УРСР.

Висновки. Таким чином, у 20-ті рр. XX ст. українські історико-економічні дослідження соціально-економічних питань функціонування української гетьманської держави незважаючи на тиск з боку радянських органів влади продовжувалися. У цей час в Україні сформувалися центри та напрями соціально-економічних досліджень Гетьманщини, навколо яких об'єдналися історики переважно дореволюційної формації.

Незважаючи на репресії, незавершеність становлення національно-державницької течії в історичній науці з середини 1920-х рр., в її межах з'явилися праці узагальнюючого та синтетичного характеру, автори яких органічно сполучали суто історичні підходи в аналізі соціально-економічної історії з історико-економічними, які, однак, не стали домінуючими. Та попри це, прикладні галузі економічної науки розвивалися.

Дослідження українських радянських істориків, які охоплювали усі сфери функціонування економіки Лівобережної України у такий важливий державотворчий період як друга половина XVII – остання третина XVIII ст., коли зароджувалися та функціонували її економічні та політичні інституції, не втратили наукового значення і в наш час, стали надбанням світової історико-економічної науки. Їх праці заслуговують на всебічне вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барвінський В. До питання про індікту та евекту в Гетьманщині // Наук. зб. Харків наук-дослід. каф. історії української культури. – Х., 1927. – №6.

2. Барвінський В. Замітки до історії мануфактури на Лівобережній Україні XVIII ст. // Наук. зб. Харків наук-дослід. каф. історії української культури. – Х., 1926. – №2-3.
3. Водотика С. Г. Історична наука УСРР 1920-х років: соціополітичні, організаційні та концептуальні основи функціонування : Монографія – Херсон.: ХЮІ ХНУВС, 2006. – 336с.
4. Гончарук Т. Г. Праці українських істориків О. Оглобліна та М. Слабченка як підґрунтя економічної концепції М. Волобуєва // Т. Г. Гончарук // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний збірник. – Одеса. – 2005. – Вип. 5. – С.8-17.
5. Горкіна Л. П. Еволюція економічної теорії в Україні у другій половині XIX – першій третині XX століть. – 08.01.04 «Економічна історія та історія економічної думки». – Автореф. дис...докт. екон. наук. – К, 2001. – 36с.
6. Горкіна Л. П., Чумаченко М. Г. Перерваний поступ: віхи історії економічної науки в Україні (кінець XIX – середина XX ст.) //Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №4(982). – С.12-28.
7. Єршов А. До історії цехів на Лівобережжі 17-18 ст. //Записки Ніжинського інституту народної освіти. – 1926. – Т.6. – С.81-125; Т. 9. – С.123-136.
8. Єршов А. Матеріали до історії цін на Лівобережній Україні 18 ст. //Бюллетень научно-исследовательской кафедры при Нежинском институте народного образования. – 1924. – №1-2.
9. Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII ст. // Чернігів і Північне Лівобережжя. – К, 1928.
10. Корнійчук Л. Я. Історія економічної думки України: навч. посібник / Л. Я. Корнійчук. – К., КНЕУ. – 2004. – 431 с.
11. Лортикян Э. Л. Украинские экономисты первой трети XX столетия: очерки истории экономической науки и экономического образования / Э. Л. Лортикян. -Х., 1995. – 192 с.
12. Музичко О. Є. Південноукраїнські історики та російська академічна еліта: етапи та напрями співпраці у другій половині XIX – на початку XX ст. // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 21. – К., 2011. – С.56-86.
13. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики. Мануфактура в Гетьманщине. – К., 1925. – 270с.
14. Оглоблин А. П. Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. – К., 1925. – 232 с.
15. Пиріг П. В. Нариси соціально-економічної історії Чернігівщини в другій половині XVII ст. – К.: Стилос. – 1998. – 183 с.
16. Сергій Іваницький-Василенко. Державське землеволодіння польської шляхти в Гетьманщині // Праці Комісії для виучування історії західно-руського та вкраїнського права – Вип.1. – К., 1925.

17. Світлична. В. В. О. П. Оглоблин як історик народного господарства України: Автореф. дис. канд... іст. наук: 07.00.06 / В. В. Світлична; НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського. – К., 2003. – 19 с.

18. Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельничины до мировой войны. Часть 1. Хозяйство Гетманщины в XVII-XVIII ст. – Т. 1. Землевладение и формы сельского хозяйства Гетманщины в XVII – XVIII ст. – Одесса: ГИУ, 1922.- XIII+222+2 с.

19. Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельничины до мировой войны. Часть 1. Хозяйство Гетманщины в XVII-XVIII ст. – Т. 2. Судьба фабрики и промышленности в Гетманщине в XVII -XVIII ст.- Одесса: ГИУ, 1922.- VII+1+2018 с.

20. Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельничины до мировой войны. / Часть 1. Хозяйство Гетманщины XVII-XVIII ст. – Т.3. Очерки торговли и торгового капитализма Гетманщины в XVII-XVIII ст.- Одесса: ГИУ, 1923. – 192 с.

21. Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельничины до мировой войны. / Часть 1. Хозяйство Гетманщины в XVII-XVIII ст.- Т. 4. Состав и управление государственным хозяйством Гетманщины XVII - XVIII вв. – Николаев: ГИУ, 1925. – 325+VII с.

22. Ткаченко М. Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в XVII-XVIII вв. // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Т. XXVI. – К., 1931.

23. Тищенко Н. Очерки истории торговли Левобережной Украины с Крымом в XVIII веке // Историко-юридический сборник. – Т. II. – Спб. – 1928.

24. Тищенко Н. Очерки истории внешней торговли Стародубщины в XVIII веке // ЗИФВ ВУАН. – Т. 26. – К., 1931.

25. Федоренко П. З спірних питань економіки України // Україна. – 1929. – Кн. 35. – С. 9-39.

26. Шамрай С. Економічний стан козаків Полтавського полку в 1767 р. (по Румянцівському опису) // Науковий збірник за 1924 р. – К., 1925.

**Фуркало В.І., к. філос. н., доц.
Фуркало В.С., к. філос. н., доц.
УДПУ імені Павла Тичини**

ПЕРШОПОЧАТКОВИЙ ХАСИДИЗМ

У статті розглядаються особливості віровчення та культової практики першопочаткового хасидизму, започаткованого Ізраїлем БеШТом у 40-х роках XVIII ст. Характерним для напрямку є абсолютизація